

PULA IMVUILA

>> GROWING FOOD >> GROWING PEOPLE >> GROWING PROSPERITY >>

BOLAODI BO BO SIAMENG

= togamaano & tiriso ka nako
e e tshwanetseng

Go kile ga nna molemirui. O ne a le molemirui o o siameng. O kgonne go bona thobo ka go lekana kwa ntlhe ga diphatsa tse di tlhaselang. Ka letsatsi le lengwe molemirui yo mongwe a mo kopa go mmontsa sephiri sa gagwe. Molemirui wa rona a mo arabba ka go re 'ka ngogola ke logile maano a go kgona ngwaga o, ka gore fa gongwe o ka nna o o maswe mme ka loga maano a a ka nkgonisang

go bona matswamorago a a siameng le fa nka tlhaselwa ke diphatsa tse di maswe'.

Lefatshe la rona le bona phethogo ya tlelaemet ka go tlhoka go tlwaelesega. Seemo se re dirisang bolemirui mo go sone sa segompieno ga di tshwane le seemo se se neng se tlwaetswe ke bagolo ba rona. Mokgwa o le esi o re ka kgonang go netefatsa pabalesegodijo ka bokamoso ke go fetola tiriso! Re

Lekwalo la Grain SA la balemipotlana

Bala moteng:

04 ABC ya thekiso ya kumo ya gago

06 Ee, dirisa letlotlo la kwa ntle, mme...

07 Metsotswana mo leseding e le bophelo botlhe ba paakanyetso

MAFOKO A GA...

Graeme Engelbrecht

O tlaa dira eng ka go fetola? Ke potso e re tshwanetseng go e ipotsa.

Dijwalo tsa rona di tshwanetse go simolola go supa kgono ya tsona, boitumelo kgotsa maswabi, ke mokgwa wa rona go leka go dira go gaisa ga pele le go tokafatsa. Jaanong, ka tiro yotlhe e o e dirileng e o sa e gakologelwang sentle, ke nako ya go kataloga go lokolola ditswamorago tsa tiro e o e dirileng, o tshwanetse go dirisa boammaaruri le bonnete mme o lebelele mekgwa ya tiriso e e ke tokafatsang meamo a thobo ya gago. Lebelela tikologo ya gago. Baagisani ba gago le ditsala tsa gago di dira eng? Tsena matsatsi a bolemirui, botsa ba bangwe ba o ba tlotlang.

Fa o ise o kwala gore o dirile eng go fitlha mo o leng, ka letlha le tiro e e dirilweng, mme go le botlhokwa, le gore o batla go dira eng go tokafatsa ditiragalo tsa gago. Kwala kitso, dintlha kgotsa difiwa tsa botegeniki tse o di boning. O simolola go rulaganya maano a gago a setlha se se tlayang, go tokafatsa le go gaisa tse o di dirileng kgotsa go di oketsa.

Fa o rulagantse leano la tiriso mme o le tlhomile le tlaa go thusa go simolola dira gona jaanong, mme go simolola go dira go dirisa leano go tlaa tlosa kakanyo ya gore ke toro fela. Diphethogo tsa go kgona le go dirisa leano la tiriso go tlaa nna go tokafala mme go tlaa go naya sengwe se o ka tlholang o se bapisa le tswelelopele ya gago ya go dirisa leano mme fa go ka tlhogewa, dirisa diphetthogo pele o fosa.

Go ithuta fa o fosa, go tokafatsa, go kgonegwa fela fa o sa lemoge diphoso fela mme tota le fa o lemoga mokgwa o mongwe wa go dira, mokgwa wa go dira tiro o o botoka mme wa netefatsa gore o dirisa mokgwa oo wa 'tokafatso'.

Bolaodi bo bo siameng = togamaano & tiriso ka nako e e tshwanetseng

tshwanetse go loga maano go kgona mefuta e e farologaneng ya seemo sa tlelaemet e mme tota le gore re ka kgona jang go uma kumo ka tshwanno mo mefuteng e e farologaneng e.

Go nna molemirui o tshwanetse go siamisa kgono ya go loga maano go kgona go sala o dirisa bolemirui! Ka o le molemi wa tlhaka o tshwanetse go nna le mokgwa wa go dira ka go tlhola o ntse o loga maano ka ditiragalo tsa bokamoso. Tota le fa o ntse o roba kumo ya gago gompieno o tlhaka go nna o akanya ka dijwalwa tse o tlaa di jwalang ka setlha se se latelang. Mme, se sale o loga maano mo thogong ya gago fela, a kwale.

Dintlha tsa go go thusa go loga maano ka bonatla

Simolola ka go naya tshimo e nngwe le e nngwe leina kgotsa khouto. Se fetole maina kgotsa dikhouto tse. Ka fa tlase ga leina le lengwe le le lengwe kwala seemo sa tshimo e nngwe le e nngwe jk. go jwetswe mmidi, ga e a jwalwa, go jwetswe disonobolomo. Jaanong o tshwanetse go kgaoganya gape le gape ka go naya dintlha tse dingwe ka ntlha ya palo ya dimela, dikhemikale tse di dirisitsweng, tiriso ya monontsha, jj.

“ Go nna molemirui o tshwanetse go siamisa kgono ya go loga maano go kgona go sala o dirisa bolemirui. ”

Ka go dira jalo o naya tshimo e nngwe le e nngwe ntlha ya selekanyi go kgona go bona dintlha tse dilo di tsamayang le ditshupetso o ntse o tswelela pele. Go tlaa go kgonisa go loga maano le go dirisa diphethogo ka ngwaga le ngwaga fa o simolola go jwala ka go agelela mo ditswamoragong tsa setlha se se fetileng, tsotlhe ka o ntse o tlhokometse masimo a a farologaneng jaaka a sa tshwane. O ka fitlhela o kgona go fokotsa ditshenyego ka o ka kgona go romelela pele tse o di tlhokang mo tshimong e nngwe le enngwe jaaka di tlhogewa.

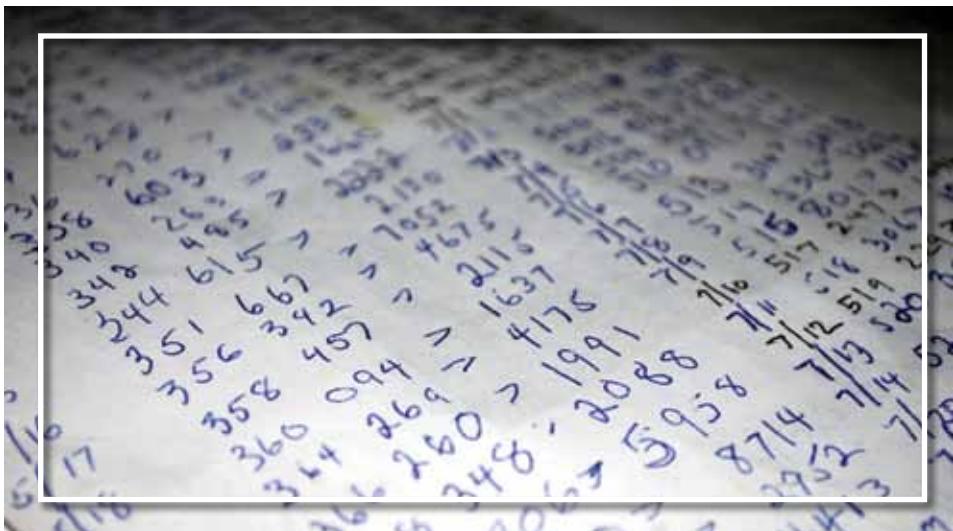
Rulaganya buka e o e dirisang ka nako tsotlhe o ntse o e tshotse le wena. Ditiraglo tse o di dirang tsotlhe di tshwanetse go kwalwa ka letsatsi le letsatsi. Maano a ka fetoga jaaka nako e tswelela mme go a amogelwa, le gale, pego e e pila e tshwanetse go rulaganya fa go ka diragala.

Rulaganya buka e o e dirisang ka nako tsotlhe. Ditiraglo tse o di dirang tsotlhe di tshwanetse go kwalwa ka letsatsi le letsatsi.

Go na le dintlha tse di fetogang tsa kgwebo ya gago tse di tlhokang go elwa tlhoko mme gape mo togamaano pele ga nako go tlhokiwang. Dintlha tse ke jaaka go latela:

- **Go elela ga madi le tekanyetso** – o tshwanetse go itse maemo a tirisomadi a gago ka go bala sente e nngwe le e nngwe go kgona go loga maano a ditiraglo tsa setlha se se latelang. Ka go itse gore maemo a tirisomadi a gago a ntse jang, o tlaa nna le tlhaloganyo e e botoka ya gore o ka kgona go dira eng ka ngwaga e e latelang. Gape go tlaa go naya nako ya go buisana mabapi le leano la gago mme le go rulaganya kutiwano le dibanka kgotsa dithulaganyo

O tshwanetse go itse maemo a tirisomadi a gago ka go bala sente e nngwe le e nngwe go kgonna go loga maano a ditiraglo tsa setha se se latelang.

tse dingwe tse di ka go adimang madi fa go tlhogewa. Tekanyetso ya tirisomadi e e siameng e ka go tsweleletsa pele ka go aga kultwano le babeleetsi mo kgwebong ya gago.

- **Ditokelelo** – jaaka re setse re supile, ka go nna le leano le le siameng mme le go itse gore go tlaa dirwa eng mo tshimong e nngwe le e nngwe mme gape le gore go tlaa jwalwa dijwalwa dife fa kae, o tlaa kgonna go tlhomamisa bothokwa ba gago ba ditokelelo sentle. Fa go ka kgonwa mme tekanyetso ya gago e siame o tlaa kgonna go romelela ditokelelo tse o tlaa di tlhokang pele ga nako.

- **Letlhoko la bodiredi** – bodiredi ke ntlha ya ditiragalo tsa rona tsa bolemirui tse di ka jang madi a mantsintsi mme fa gongwe ga re di ele tlhoko jaaka go tlhogewa. Ka tlwaelo ditiragalo tsa bodiredi di oketsegagolo ka nako ya go uma. Tsaya matsapa a go loga leano ka bothokwa ba gago ba bodiredi mme tswelela ka matlhagatlhaga go rulaganja tumalano le badiredi ba kgaolonako go nna teng ka nako e o ka ba tlhokang mme buisana le bone mabapi le seemo sa go dira pele ga go simolola ga setha go ikgatholosa kgotlhlang jaaka o tswelela.

- **Letlhoko la didiriswa** – itse gore bokgoni ba gago bo bokana kang mabapi le didiriswa tse o ka di dirisang. Se ithapolose go feta mme wa leka go dira go feta mo o ka go kgonang. Gape go bothokwa thata go loga leano pele ga nako ka ntlha ya tlamelole go netefatsa gore didiriswa tsa gago di mo maemong a siameng pele ga setha se simolola.

- **Nako** – tlhopho ya nako ke sengwe le sengwe. Fa o na le leano le le siameng mme o ipakantse go kgonna diemo tse di farologaneng, o tlaa bo o le mo maemong a siameng go kgonna go bona ditswamorago tse dintle jaaka molemirui o re neng re mo supile ka tshimologo ya athikele.

Leano le siame fela fa tiriso ya lona e lekana le lona. Se tseye matsapa a go loga leano fa o sa le dirise. Bogolo nna matlhagatlhaga mme tsaya matsapa a a ka go tshegetsang go kgonna go bona kumo ka go lekana ka moso.

Athikele e kwadilwe ke Gavin Mathews, Bachelor ka Bolaodi ba Tikologo. Fa o batla kitso gape, o ka romela emeile go gavmat@gmail.com.

ABC ya THEKISO YA KUMO YA GAGO

Mo athikeleng e re tlaa lebelela botlhokwa ba thekiso ya tlhaka e o e umang mme gape re tlaa supa mekgwa e e ka dirisiwang ke balemirui go rulaganya maano a bona a go rekisa.

Thekiso ke tiragalo ya ditiragalo tsa dikgwebo tsotlhe e e tsamaelanang le go elela ga dilo le ditiragalo (mo ke mmidi) go tloga mo dilo tsa bolemirui di ungwang go fitlhelela mo di leng mo diatleng tsa ba ba di dirisang, kgr. baji.

Go botlhokwa go lemoga gore ditlhophpha tse di nang dikgatlhego tse di farologaneng di tlaa lebelela marekisetso ka go farologana. Baji ka batla go reka kumo e ba e dirisang ka tlholtlwa e e kwa tlase jaaka go ka kgonegwa, mme balemirui ba batla poelo ka bontsi jaaka go ka kgonegwa. Go ka tlisa kgothlang gare ga baumi le baji, kgotsa mo re leng, basila ba boupi. Ka bobedi, baumi le basila ba boupi ba upulotswe go marekisetso a a sa itshetleleng a a nnang le seabe sa dintlha tse dintsi tse ba sa kgoneng go di laola. Go na le didiriso le mekgwa ya go rekisa tse di farologaneng tse di ka dirisiwang ke balemirui le basila ba boupi go ba sireletsa kgatlhong le diphetogo tse tsa tlholtlwa.

Go tlhabolola le go dirisa mokgwa wa go rekisa o o akaretsang dintlha tsotlhe tse di leng botlhokwa ke kgato e e botlhokwa go rulaganya kgebo ya bolemirui e e kgonang go naya poelo ka go lekana. Mokgwa wa go rekisa o tlaa thusa go swetsa ka tlhaloganyo, mme go tlaa go lettelela go laola diphatsta tsa tlholtlwa mme le go oketsa bokana ba poelo e e amogelwang kwa thekisong. Go kgona go rekisa ka katlego, molemirui o tshwanetse go tlhola a na le kitso mme e ntse a kgona go fetoga.

Matlhakore a poelo a tlhola a ntse a tamolwa mme batho ba ba laolang diphatsta tsa bona ba tlaa nna bao ba ba salang ba eme ka maoto. Go kgona go nna le leano la go rekisa tlhaka le le mefutafuta, o tshwanetse go kgona go fetoga jaaka marekisetso a ka fetoga. Tiragalo ya thekiso ga e simolole mo ntlheng ya go rekisa.

Go sala o dirisa leano la thekiso le le tlhomilweng ka go ela tlhoko go botlhokwa thata go thibela diphatsta tsa diphetogo tsa tlholtlwa. Go sala o na le kitso ya ditiragalo tsa mo marekisetsong go tlaa go thusa go netefatsa kgono ya go amogela kitso e o ka e tlhokang go kgona go dirisa mosola wa diphetogo tsa tlholtlwa mo marekisetsong. Leano la thekiso le tshwanetse go tlhabololwa e bile le go fetolwa ka go latelana ga dingwaga jaaka maemo a neelo le topo a fetoga.

Mekgwa ya thekiso e e ka dirisiwang ke balemi ba tlhaka

Roba mme o boloka tlhaka mo disilong tsa mekgatlhgo gore o kgone go e rekisa fa tlholtlwa e oketsega go lekana le e o e tlhokang Mosola ke gore moumisi a ka kgona go bona kgao lo ya koketso ya tlholtlwa jaaka setha se tswelela

ka ntlha ya neelo le topo. Le gale, bokoa ke gore ga go na tshireletso ya phethogo ya tlholtlwa fa e fokotsega mme tlholtlwa ya go boloka tlhaka, tiro ya go e boloka le tsalo e kwa godimo thata.

Konteraka ya pele ga thobo

Konteraka ya pele ga thobo e ka bonwa e le tumalano gare ga batho ba babedi go reka le go rekisa dithoto tsa mefuta e mengwe le e mengwe kwa pele mo ntlheng ya nako e tllang. Mosola ke gore mokgwa o wa thekiso o thusa go laola le go potologa diphatsta tsa phethogo ya tlholtlwa. Go ya le mofuta wa konteraka, bokoa ba mokgwa o wa thekiso ke gore molemirui ga a kgone go ja koketso ya tlholtlwa fa e oketsega. Gape molemirui o tlaa tshwanelia go rwalela bokana jaaka go dumetswe go moreki, mo go oketsang diphatsta tse di ka we lang molemirui ka ntlha ya go uma.

Roba mme o boloke mo disilong tsa gago

Mosola wa go nna le disilo tsa gago ke gore ga o a tshwanna go duela tlholtlwa ya go bolokiwa ga

tlhaka mme ka o le moumisi o ka kgona go ja koketso ya tlholtlwa jaaka setha se tswelela fa neelo le topo di go emela nokeng. Ka fa gongwe, gantsi bothata ke go nna le madi a a lekaneng go aga silo.

Roba mme o boloke mo dikgetsing

Mosola ke gore molemirui o kgona go boloka madi ka go se duele tlholtlwa ya go boloka tlhaka mme le go se duele go aga ga disiloka dikgetsi di sa je madi a mantsi jaaka go aga disilo. Moumi o kgona go ja koketso ya tlholtlwa, fa neelo le topo di mo emela nokeng. Phatsa ya go boloka mo dikgetsing ke phokotso ya maemo a boleng ba tlhaka fa e bolokiwa nako e telele.

Go ithoma mo Safex (dithoto le dikgetho)

Mosola ke gore balemirui ba ka kgona go laola le go potologa phatsa ya phethogo ya tlholtlwa. Bothata ke tlholtlwa e e tshwanetseng go duelwa fa o ithoma go dirisa dithoto le dikgetho. Balemirui ba ba sa ikutle ba itshepha go rekisa mo Neelano ya Dithoto (Safex) ba dirisa barekisi, ba ba jang madi gape.

Dirisa mmidi wa gago go fepa diruiwa tsa gago.

Dirisa mafelo a go boloka a gago.

DINTLHA TSE THATARO TSA GO RULAGANYA LEANO LA THEKISO

Akanya ka kelothoko dintlha tse thataro tse di latelang tsa go rulaganya leano la thekiso:

1

Phatsa ya go uma

Tlhophpha dijwalwa tse di nang kgono ya go go naya poelo go feta mo gongwe mo lenaneong la gago la thefosano ya dijwalwa le o le dirisang mme tlhaoganya diphatsa mabapi le go jwala dijwalwa tseo.

2

Molokololo wa thekiso

Kgobokanya kitso yotlhe e e tlhokiwang go kgona go tsaya tshwetso ka kitso le tlhaloganya. Tlholo o ela tlhoko o ntse o lekeletsa ditiragalo tsa mo marekisong gore o kgone go itse fa o ntsifaditse poelo ka bogotlhelele.

3

Maemo a tirisomad

Tlhaloganya tshenyego ya fa go uma le botlhokwa ba go elela ga madi mo kgwebong ya bolemirui.

4

Mekgwa ya thekiso

Fokotsa diphatsa tsa phokotsa ya tlhotlhwa ka go dirisa dikonteraka le go laola go bolokiwa ga tlhaka.

5

Ditiro le mela ya nako

Supa tlhotlhwa e e tlhokiwang, didiriwiwa tsa go rekisa, ditsweleto tsa go tsaya tshwetso mme simolodisa mola wa nako le maikarabelo a go rarabolola tiriso ya leano.

6

Tshekatsheko

Thekiso ya tlhaka ke tiragalo e e tswelelang; tlhabolola leano la thekiso ka ngwaga le ngwaga.

Boloka tlhaka mo dikgetsing.

Rekisa tlhaka mo marekisong fa e robiwa mme o reke dithoto

Go ba ba sa batleng go boloka tlhaka ya bona, ba ka dirisa mokgwa o. Ba rekisa tlhaka ya bona mo marekisong fa ba e roba mme ba reka dithoto go kgona go rekisa fa tlhotlhwa e oketsegia. Mosola ke gore molemirui a ka sala a kgona go ja koketsu ya tlhotlhwa mme ga a tshwanna go duela tlhotlhwa ya go boloka, mme gape a ka kgona go duela se-koloto sa gagwe ka bonako.

Bothata ke fa marekisetso a fetoga mme tlhotlhwa e fokotsegia, molemirui o bona tatthegele, mo go ka fokotsang kgona ya molemirui go eledisa madi mo kgwebong ya gagwe.

Dirisa mmidi wa gago go fepa diruiwa mme o di rekise

Go balemirui ba ba dirisang diruiwa le dijwalwa; ka go dirisa bokana ba tiriso ya dijo ya diruiwa, o ka swetsa gore a o batla go rekisa mmidi wa gago kgotsa o batla go dirisa go fepa diruiwa tsa gago ka nako ya tlhotlhwa e e kwa tlase ya mmidi, kgr. go bona madi ka go rekisa diruiwa.

Bothata ke gore tlhotlhwa ya nama le yona e tlholo e fetoga, jalo ga go a tlhomamiswa gore tlhotlhwa ya nama e tlaa sala e le ka maemo a wena o a dirisang fa tlhotlhwa ya mmidi e le kwa tlase.

Bokhutlo

Go sala o dirisa leano la thekiso le le tlhomilweng ka go ela tlhoko go bothlhokwa thata go thibela diphatsa tsa diphetogo tsa tlhotlhwa. Go sala o na le kitsa ya ditiragalo tsa mo marekisetsong go tlaa go thusa go netefatsa kgona ya go amogela kitso e o ka e tlhokang go kgona go dirisa mosola wa diphetogo tsa tlhotlhwa mo marekisetsong. Leano la thekiso le tshwanetse go tlhabololwa e bile le go fetolwa ka go latelana ga dingwaga jaaka maemo a neelo le topo a fetoga.

'Kagelelo ke mokgwa o le mongwe wa go fokotsa diphatsa mo marekisetsong a dithoto ka marekisetso a neelano ya dithoto. Jaaka go dirisa ensorense ya mmotorika, go agelela tlhotlhwa ya tshenyego ka ntlha ya kotsi e e ka diragalang, ditiragalo tsa bolemirui di ka dirisa marekisetso a dithoto go agelela phethogo ya tlhotlhwa e e ka tlhomilweng ya dithoto.'

Athikele e kwadiilwe ke Ikageng Maluleke, Raditšelete o Moswa, Grain SA. Fa o tlhaka kitso gape, o ka romela emeile go ikageng@grainsa.co.za.

Pula Imvula's Quote of the Month

Find a group of people who challenge and inspire you, spend a lot of time with them, and it will change your life.

~ Amy Poehler

EE, dirisa letlotlo la kwa ntle, MME...

Mo kgatisong ya Pula Imvula ya Phatwe 2018 re ne re tlhalosa potso ‘A o dirisa letlotlo la kwa ntle kgotsa nnaya’. Mo athikeleng e re lebelela gore a tiriso ya letlotlo la kwa ntle le tlaa tokafatsa lebelo la poelo ya letlotlo la gago.

Go lapolosa dikgakologelo tsa rona: Madi a o tlaa a tlhokang go rulagana le go tsweleletsa kgwebo ya gago a bitswa letlotlo. Mme, ka theo go na le metswedi e mebedi ya letlotlo fela. La nthha, madi a a leng a gago – lereo le le dirisiwang go supa letlotlo kgotsa madi a gago go tswa mo pateng ya gago (fa gongwe madi a o a bolokileng go dirisiwa ka mokgwa o). La bobedi, o ka adima madi, mo go itseweng e le letlotlo la kwa ntle.

Mo athikeleng ya Phatwe 2018 re gareletse, go dirisa letlotlo la kwa ntle ke morwalo ka diphatsa, mme jalo go tlhoka kelothloko e e tseneletseng. Gape re supile ka kgatelelo tiriso ya tekanyetso ya go elela ga madi go tlhomamisa gore o tlaa kgona go busetsa kadimo ya madi (letlotlo la kwa ntle).

Le gale, ke kgaolo e le nngwe fela ya potso ya gore go dirisa letlotlo la kwa ntle kgotsa nnaya. Kgoalo e nngwe ya potso ke, a go tlaa nna mosola go dirisa letlotlo la kwa ntle? Go bona karabo ya potso e o tshwanetse go tsaya kitso ya mo tekanyetsong ya madi (mokwalo wa maemo a madi) le mokwalo wa letseno la madi (mokwalo wa tiragatso ya madi) ya kgwebo ya gago. Tlhokomela nthha e, fa o se na kitso e e tlhamaletseng o ka se kgone go naya karabo e e siameng go potso.

Go tlhomamisa gore a go siame go adima letlotlo la kwa ntle, o tshwanetse go tlhomamisa gore a go na le koketso ya poelo mo letlotlong le le leng la gago. Ka go tlhalosa gape, poelo mo letlotlong e supa bokana ba madi a a boelang ka go dirisa bolek golong – fa o boloka, a re re R100 000 mo bankeng mo letlotlong la go boloka ka nako e e ka nnang ngwaga e le nngwe, mme ka mafelelo a ngwaga o amogela R105 000, maemo a poelo mo letlotlong la madi la gago ke 5% (R5 000 e supiwa e le bolek golong ba R100 000 = 5%).

Ka maswabi, nette ke gore mo polaseng mo Afrikaborwa, maemo a poelo kgotsa madi a a ka bonwang fa o boloka madi a kwa tlase thata – ka bogare go ka nna 6% - 7% ka ngwaga, tota ka ditiragalo tsa bolemirui tse di tseneletseng go jewa madi go feta. Kakgelo ya ka fa thoko – go tlhoma potso – a go mosola go dirisa bolemirui? Fa gongwe o ka bona madi go gaisa fa o a dirisa mo polaseng ya gago ka go a boloka mo bankeng mme wa bona tsalo go feta 6% - 7% ka go se bone diphatsa le go se dire. Jalo, ka o le molemirui, o tshwanetse go akanya ka kelothloko potso ya gore a o tlaa dirisa letlotlo la kwa ntle ka kakanyetso ya gore, a tiriso ya letlotlo la kwa ntle e tlaa tokafatsa lebelo le bokana ba poelo mo letlotlong la gago?

*Madi a o tlaa a tlhokang
go rulagana le go tsweleletsa
kgwebo ya gago a bitswa
letlotlo.*

A re rarabolole sekao. O na le polase e nnye e e tswelelang ka letlotlo le le ka nnang R800 000 le le dirisiwang mo kgwebong e. Palo e e supiwa mo mokwalong wa maemo a madi kgotsa/le mo mokwalong wa tekanyetso (bona athikele e e gatisitsweng go bona sekao sa mokwalo wa mofuta o) ka fa tlase ga tekatekano ya mong. Poelo ya polase jaaka go supilwe mo mokwalong wa poelo ke, a re re R80 000, mme jalo maemo a poelo mo letlotlong la gago ke 10%. O rata go oketsa ditiragalo tsa mo kgwebong ya gago go kgona go okeetsa bokana ba madi a o a bonang, ka go simolola go dirisa tiragalo ya go rua le go tlhaba dikgogo. Mme jalo o akanyetsa go adima madi, R200 000, ka tsalo e e ka nnang 12% ka ngwaga. O balabaletse gore poelo e e ka bonwang mo polaseng ya gago e ka oketsegia go nna R90 000, ke gore morago ga go duela R24 000 ya tsalo. Maemo a poelo mo letlotlong la gago e tlaa nna 11,25% (R90 000 go tswa R800 000 ya letlotlo la gago) mo go leng jaaka go buiwa tumelo ya tsholetso.

Go busetsa ka tsela e nngwe, o ka adima R200 000 ka tsalo e e ka nnang 15% mme poelo ya polase a ke nna R75 000 morago ga go duela tsalo ya R30 000 e e tshwanetseng go duelwa. Jaanong maemo a poelo mo letlotlong la gago a tlaa nna 9,375%. Palo e e tlase ga palo ya mathomo ya 10% ya poelo mo letlotlong la gago mme ke tumelo ya tsholetso e e ganetsang. Jalo, jaaka go le mo pampiring, ga go mosola go adima madi go tswelela ka thulaganyo ya go godisa le go tlhaba dikgogo. Tshwetsa ya go adima madi, e sala e le ya gago. Mme, gakologelwa gore fa o kgonne go busetsa madi a o a adimileng maemo a tlaa fetoga ka tsholetso.

Dintsha tse pedi tse di tlhotlheletsang tumelo ya tsholetso ke go bona koketso ya poelo e e tliswang ke tiragalo e ntshwa mme le maemo a tsalo a o tlaa a duelang mabapi le kadimo.

O ka ikutlwa o re tsotthe tse di tlhomilwe ka megopolis e e seng ya se se ka diragalang. Ka maemo a se se ka diragalang, go sala go bolokesegile go se dirise letlotlo la kwa ntle. Kgotsa, jaaka re setse re rile mo athikeleng ya mo kgatisong e e fetileng ‘kadimo e e phalang tsotthe ke madi a a mo pateng’. Mme fa o ka swetsa go adima madi, tlhokomela gore o kopantshe kitso yothle e e tlhokiwang mme tlhomamisa gore bokana ba tsalo e e tlaa kopiwang mo kadimong e tlaa nna kana kang. Buisana go leka go fokotsa maemo a tsalo e e kopiwang.

Gape re dumela gore fa gongwe o tlaa gatelelwaa go adima madi go kgona go tsweleletsa kgwebo, kwa ntle ga maemo a kganetso a go adima madi – jaaka go adima madi go reka ditokelelo morago ga nako ya komelelo mme ka nako tsotthe tlhokmela sentle ka kelothloko pele o adima madi.

Athikele e kwadilwe ke Marius Greyling, mokwadi wa Pula Imvula. Fa o tlhoka kitso gape, o ka romela emeile go mariusg@mcmcacc.co.za.

METSOTSWANA MO LESEDING E LE BOPHELO BOTLHE BA PAAKANYETSO

Temogo e le thulaganyo ya dithoto e e gaisang, mme gape e le lenaneo la tlhabololo le le laolwang go gaisa morago ga go tsena gare ga AgriSeta: Setlhophsa sa Dithutiso sa Dukuza.

Re ne re itumetse fa re utlwa gore Setlhophsa sa Tlhabololo ya Balemirui se laletswe go tsena moletlo wa AgriSeta wa Tlotlo ya Tshiamo wa ngwaga ka ngwaga ka tshimologo ya kgwedi ya Diphalane 2018. Molaodi wa Tlhabololo ya Balemirui wa rona wa kgale go feta ba bangwe, Rre Jerry Mthombothi wa kwa ofising ya kwa kgaolong ya Mbombela, o tlhophilwe go emela setlhophha.

Kwa moletlong wa digalalela re ne re itumetse go bona gore Grain SA e ne e tlaa tlottiwa ka go amogela dietsela tse pedi tsa maemo a a kwa godimo, e le:

- Temogo ya go nna **Thulaganyo ya Diphatlho e e Etelang Pele**; le
- Lenaneo la Tlhabololo le le Laolwang mo go Gaisang morago ga go tsena gare ga AgriSeta: Setlhophsa sa Dithutiso sa Dukuza.

Re leboga AgriSeta go menagane, e jaanong jaaka go ntse e le modirisanimmogo le Tlhabololo ya Balemirui mengwaga e mentsi, ka go re naya dietsela tse pedi tse. Re a ikokobetsa e bile re a leboga ka nthla ya gore e bona maungo a pеeletso ya yona mo mananeong a rona mme re solofta gore dingwaga tse dintsia tsa tirasnommogo di tlaa re tiela.

Gape re dumela ka tebogo tshegetso go kgono e, e e rulangantsweng ke setlhophsa se se dirisang Lenaneo la Tlhabololo ya balemirui ya Grain SA ka moeteledipele wa lona e le Mme Jane McPherson.

Gape ka nako e, re tlota balemirui ba re dirisanang le bone. Batho ba ba dirang thata ba, ba dirisa tshono e nngwe le e nngwe e ba e amogelang ka go ithuta le go gola.

Go nna le badirammogo jaaka ba re dumela gore re ka kgona go fetola dilo mabapi le pabalesegodijo mo lefatsheng mme tota le mo malapeng ka go rulaganya dikgwebo tsa go uma tlhaka tse di ikemetseng. Go kgonegwa ka go fokotsa kgaoganyo ya bokana ba kitso le go neela balemirui kgono e e tlhokiwang le thuto ka dintilha tse dintsia tse di farologaneng tsa ditiragalo tsa bolemirui le bolaodi ba bolemirui.

Katlego e latela tiro

'Katlego ke maduo a tshiamo, tiro e ntsi, go ithuta ka go fosa, boikanyego le boitshoko.'
– Colin Powell

Ke nnete fa re lebelela matsapa a setlhophsa sa Tlhabololo ya Balemirui ya Grain SA. Ka re le Grain SA, re leka go neela go phethogo mme le go toro ya lekala la bolemirui le le kopaneng, le le atlegang. Re leka go lebelela dikgwethlo tsa pabalesegodijo, go tlhama tuelo go bao ba ba nang kgaolo ya naga e ba ka e dirisang mme re rulaganya maikutlo a tlhokomelo go dineo tsa tlholego. Re itumedisa go dira mo lekaleng le le nang bokgoni go neela go dipinagare tsotlhe tsa tlhabololo ya kwa magaeng.

Kwa ntle ga phisego ya go tsweleletsa phephethogo le tlhabololo ya balemirui, go mosola go itsese gore re setse re tlhomile dikgaolomeago mo

di tlhokiwang teng go netefatsa maemo a a kwa godimo a tshiamo e kgolo le boammaaruri mme go rulaganya motheo wa go buisa ka tshwanno jaaka lenaneo le le setseng le itsewe ka bophara.

Dintilha tse di ka elwang tlhoko tse di neelang go boammaruri ba lenaneo le:

- **Re tshegetswa ke bogothle ke letlole la thoto la tlhaka, dikgwebo tsa bolemirui le badirisanimmogo ba bangwe ba ba tlhokiwang bothle ba ba dumelanang le rona go phetolo mo lekaleng.**
- **Ke go re ga re tlhoke go itogaganya ka go tlhama dituelo, mme gape ga re dirise papadisanyo go tlhamela poelo.**
- **Ga re na maikemisetso a a sephiri kwa ntle ga go tshegetsa go godisa le go tlhabolola balemirui ba Afrikaborwa ka gore re dumela gore re ka kgona go baka phethogo.**

'Go rena sentle' ke eng?

Go rena sentle go kgona ka maitlamgo ponelopele ya thulaganyo mme le ka diteko tse di manontlhetho go akanyetsa badirisanimmogo bothle. Go tlhoka tiro e e tseneletseng e e netefatsang gore kgatlhego ya banaleseabe bothle e tlhokomelwe e bile e supiwe mo ditiragalong tsa lenaneo. **Go rulagantswe ka tirisanommogo, boikarabelo, ponosego, boarabo, kgatlhego le bonatla, theetsomabaka le kakaretso mme le tumelo ya go tlota taolo ya melao le melawana le ditshupetsa tsa mekgwa e e tlhomameng.** Go rena sentle go dirisa mekgwa e e emetseng bothokwa ba

Barulaganyi

GRAIN SA: BLOEMFONTEIN

46 Louw Wepener Street
1st Floor
Dan Pienaar
Bloemfontein
9301
► 08600 47246 ◀
► Fax: 051 430 7574 ◀ www.grainsa.co.za

MOETELEDEPELE WA BARULAGANYI

Jane McPherson
► 082 854 7171 ◀ jane@grainsa.co.za

MORULAGANYI WA PHATLALATO

Liana Stroebel
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za

KAKANYETSO, THULAGANYO LE KGATISO

Infoworks
► 018 468 2716 ◀ www.infoworks.biz

PULA/IMVULA E TENG KA DIPUO TSE DI LATELANG:

Setswana,
Seaforekanse, Seësemane, Sesotho,
Sesotho sa Leboa, Sezulu le Sethosa.

Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui ya Batlhaka ya Afrikaborwa

MOKOPANYI WA TLHABOLOLO

Johan Kriel
Foreisetata (Ladybrand)
► 079 497 4294 ◀ johank@grainsa.co.za
► Kantoro: 051 924 1099 ◀ Dimakatso Nyambose

Jerry Mthombothi

Mpumalanga (Mbombela)
► 084 604 0549 ◀ jerry@grainsa.co.za
► Kantoro: 013 755 4575 ◀ Smangaliso Zimbili

Jurie Mientz

Mpumalanga/KwaZulu-Natal (Louwsburg)
► 082 354 5749 ◀ jurie@grainsa.co.za
► Kantoro: 034 907 5040 ◀ Sydwell Nkosi

Graeme Engelbrecht

KwaZulu-Natal (Dundee)
► 082 650 9315 ◀ dundee@grainsa.co.za
► Kantoro: 012 816 8069 ◀ Nkosinathi Mazibuko

Luke Collier

Kapabolhaba (Kokstad)
► 083 730 9408 ◀ goshenfarming@gmail.com
► Kantoro: 039 727 5749 ◀ Luthando Diko

Liana Stroebel

Kapabophirima (Paarl)
► 084 264 1422 ◀ liana@grainsa.co.za
► Kantoro: 012 816 8057 ◀ Hailey Ehrenreich

Du Toit van der Westhuizen

North West (Lichtenburg)
► 082 877 6749 ◀ dutoit@grainsa.co.za
► Kantoro: 012 816 8038 ◀ Lebo Mogatlanyane

Sinelizwi Fakade

Mihatha
► 071 519 4192 ◀ sinelizwifakade@grainsa.co.za
► Kantoro: 012 816 8077 ◀ Cwayita Mpotyi

Articles written by independent writers
are the views of the writer and not of Grain SA.

Metsotswana mo leseding e le bophelo botlhe ba paakanyetso

Dithulaganyo tsotlhe tse di amogetseng temogo ka ntlha ya dikgono tsa tsona.

bojaanong le bokamoso ba thulaganyo, mme go dirisa botlhale fa tsewa tshwetso.

Mekgwa e e botlhokwa e merataro ya go rena sentle

1. Taolo ya Molao

Go rena sentle go tlhoka mananeo a a siameng a melao go kgona go sireletsa badirisanimmogo botlhe.

2. Ponosego

Ponolatso e raya gore kitso e tshwanetse go neiwa mekgwa e e tlhalogangwang mme e neiwa kwa ntle ga tlhotlhwa go bao ba ba angwang ke maikemisetso le ditiragalo.

3. Boarabo

Bolaodi bo bo siameng bo tlhoka gore dithulaganyo le ditiragalo tsa tsona di rulagangwe go tshegetsa dikgatlhego tsa bannaleseabe botlhe.

4. Theetsomabaka le Kakaretso

Thulaganyo e e nayang bannaleseabe ba yona go tswaledisa, go oketsa boleng, kgotsa go tokafatsa mapheko a bona ka bophara e tlamelia molaetsa o o patikang go feta mabapi le go nna teng ga yona.

5. Boikarabelo

Boikarabelo ke senotlele sa go laola ka tshwanno. Thulaganyo e na le maikarabelo a go bao ba ba angwang ke ditshwetso le ditiragalo.

6. Botsayakarolo

Botsayakarolo ke senotlele sa motheo sa go laola ka tshwanno. Botsayakarolo bo tshwanetse go tlhamalatswa go bona maduo a a tshwanetseng gore bannaleseabe bolthe ba ikutwe ba utlweliwa e bile le gore ba a arabiwa.

Nako + Matsapa = Katlego

Tlhabololo ya Balemirui ya Grain SA e dumetswe ka dietsela tse fa gongwe ka ntlha ya bolaodi bo bo siameng. Dintlha tse di latelang di tshegetsa tumelo e:

- Lenaneo la Tlhabololo ya Balemirui ya Grain SA le supetswa tsela ke maikemisetso a a rulagantsweng ke dithulaganyo ka bobedi le baabi ba tsona. Re leka thata **go tlotta metheo** e e tlhomilweng mme re tshwantsha ditiragalo tsa rona go tsamaelana le yona.
- Re **ikana ponosego** mme re rulagantsweng ke dithulaganyo ka bobedi le baabi ba tsona. Re leka thata **go tlotta metheo** e e tlhomilweng mme re tshwantsha ditiragalo tsa rona go tsamaelana le yona.
- Re **ikana ponosego** mme re rulagantsweng ke dithulaganyo ka bobedi le baabi ba tsona. Re leka thata **go tlotta metheo** e e tlhomilweng mme re tshwantsha ditiragalo tsa rona go tsamaelana le yona.

- **Letole la kitsi** le rulagantswe ka tlhaloso e khutshwane ya molemirui mongwe le mongwe. Go balemirui ba ba dirisang Lenaneo la Letole la Ditiro go na le setshwantsho sa molemirui, setshwantsho sa ID ya gagwe, konteraka ya JF, ditshupetso tsa GPSe tsa masimo a a a dirisang, setshwantsho sa PTO (tumelo ya go dirisa) le setlhankana sa madi mo letloleng.
- Go **bega gotlhe ga letloletloa** ka ditiragalo go akaretsa dithophpha tsa dithutiso, matsatsi a bolemirui, maeto go dipolaseng, ditiro tsa go rutiwa, maeto go dikolong, methala ya go boontsha, batsayakarolo ba molemirui wa ngwaga le dikopano go kopana le badirisanimmogo le bannaleseabe. Bosupi ba tiragalo e nngwe le e nngwe bo fiwa ka ditshwantsho le nankolo ya go nna teng mme gape le pego e e bontshang gore go ne ga diragala eng fa go neng go kopanwa.
- Re na le **lenaneo la go lekalekantsha tiriso ya madi le le ponosego** mme re motlotlo thata ka tshekatsheko ya go runa tiriso ya madi e phepa e e supang sentle gore madi a dirisiwa ka tshwanno.
- Tlhabololo ya Balemirui ya Grain SA e rulagantswe matlole a madi a TPFA a balemirui go ba tshegetsa ka ntlha ya ditšelete. Matlole a a laolwa mmogo le molemirui mongwe le mongwe mme a begwa ka beke le beke.
- Ntlha ya tlhabololo ya batho ke senotlele mme kamano gare ga setlhophpha le molemirui se bo tlhokwa thata. Re leka go rulaganya **mesele e e buligileng ya puisano** fa go sekasekgwa ditlhasele lo mabaka, mme go batlwatharabololo. Bothokwa ka go lekana ke kamano le badirisanimmogo le bannaleseabe ba bangwe ba rona mme le badirisi ba dikarolo tse dingwe fa **re leka go rulaganya mothale wa tshegetso wa lenaneo le tlao ya ditiriso tsa molemirui mongwe le mongwe**.
- Le fa temogo e kgotsofatsa, ga e a tshwanna go nna maikarabelo. H. Jackson Brown a re: ‘**Se dire tiro go lemogwa mme dira tiro e e tshwanetseng temogo**’.

Athikele e kwadilwe ke Jenny Mathews, Mokwadi wa Pula Imvula. Fa o batla kitsi gape, romela emeile go jenjonmat@gmail.com.